

“Neljas õde”

Autor: JANUSZ GŁOWACKI

Lavastaja: STANISLAV MOISSEJEV

Stsenograaf: VOLODIMIR KARAŠEVSKI

Muusikalise ja helikujunduse autorid: STANISLAV MOISSEJEV JA KAAREL KUUSK

Tõlkinud: HENDRIK LINDEPUU

Valguskunstnik: IMBI MÄLK

Osades: MARIKA BARABANŠTIKOVA, MAARJA JOHANNA MÄGI, KÄRT KULL, PIRET LAURIMAA, KEN RÜÜTEL, RIHO KÜTSAR, VEIKO PORKANEN, MARGUS JAANOVITS, ROBERT ANNUS, JÜRI LUMISTE, ANDRES MÄHAR, MEELIS HANSING, KAAREL KUUSK

Vanemuises 9. detsembril 2023 esietendunud Janusz Glowacki tragikomöödia “Neljas õde” pakub publikule satiiri, tabavate nüansside ning absurdse huumori kaudu korraliku tunnetekarusselli.

Lavastus viitab Anton Tšehhovi näidendile „Kolm õde“ ja on potentsiaalne järg sellele, kui õed viimaks olid Moskvasse jõudnud, ainult et nüüd leiab tegevus aset 1990-ndate alguse Nõukogude Venemaal. Ajastu olemus on nii lavakujunduse, kostüümide, muusika kui ka tegelaste käitumismaneeride abil oskuslikult esile toodud. Loo keskmes on õed, kes püüdlevad parema elu poole, loodavad põgeneda varakapitalismi raskuste käes vaevlevalt kodumaalt Ameerika tiiva alla.

Enne etendust valdasid mind vastakad tunded, tajusin etenduse tutvustust lugedes teatud eelarvamust: kartsin, et mina kui noorema generatsiooni esindaja ei leia lavastusega ühist keelt, samas sõnad “absurd” ja “must huumor” püüdsid pilku ja tekitasid huvi.

Kuigi vaatemängule andis võimsa avapaugu Oscari gala etendamine, mis vahvasti ka publikut kaasas, kulges esimene vaatus pigem aeglaselt ja monotoonselt, läbiv emotsioon oli morn ja lootusetu. Vaatuse lõpus jäi mulle mulje, et lavastusest peaksin mina kui noor inimene kaasa võtma parema teadmise Nõukogude-aegsetest muredest ja probleemkohtadest. Eksisin rängalt. Teine vaatus oli kui raputav sündustekeeris, mis krahmaks endasse ka täieliku teatrivõhiku. Juba esimesest minutist olin toimuvast jäägitult kaasa haaratud, esimese vaatuse aeglane tempo ja ühtlane kulg kompenseeriti teise vaatuse käigus täielikult. Vaatajate ees rullus lahti tempokas ja tõeliselt kaasakiskuv vaatemäng.

Etendus ei jätnud mulle tohutut ruumi kohapealseks analüüsiks, mis on hea, sest öeldakse, et kui seda ruumi jääb küllaga, pole tegu eriti meelikõitva tükiga. See-eest mõlkus toimunu mul meeles veel päevi pärast teatrikülastust. Koomilise lähenemise varju ei jäänud tõsised ja

aktuaalsed teemad, mida lavastus tegelikult käsitles: inimolemuse naiivsus ja isekus, raskus muutustega kohaneda ning pärismaailmaga silmitsi seismise asemel soov põgeneda turvalisse kaitsemulli. Enamik nendest teemadest tuli selgesti nähtavale õdede näitel: nad teadsid, et kodumaal ei lähe olud paremaks ning ainus viis täisväärtuslikumaks ja kvaliteetsemaks eluks oleks põgenemine, kuid vaev ja muutus, mis sellega kaasneksid, hoidsid neid tagasi, eriti kahte vanemat õde Veerat (Marika Barabanštšikova) ja Katjat (Kärt Küll), kellel oli lihtsalt rohkem kaotada. Inimene usub tihtipeale seda, mida ta tahab uskuda, seega hõõgus neis kogu aeg väike lootuseleek, et asjad lähevad iseeneslikult paremaks.

Isekus kajastus vaieldamatult pidevas võitluses rahateemade üle. Miša (Robert Annus) ja Ivan Pavlovitš Petrov (Jüri Lumiste) tapsid julmalt Kostja (Veiko Porkanen), kes oli neile võlgu, mõtlemata kahjule ja kurbusele, mis nad Kostja lähedastele põhjustavad. See karm näide peegeldas tolle aja igapäeva, kus inimelu väärtus oli tihti ümmargune null. Paraku näeme seda ka tänapäeva ühiskonnas.

Lava mõjus sünge ja robustsena. Ajastu on tabatud spetsiifilise täpsusega: hallid toonid, kulunud olemisega tuhvlid, reformvoodi, külmkapp, kus tihtipeale ainsaks elanikuks oli purk hapukurke, ning rooste, mis oli kogu lavakujunduse fundamentaalne element. Kujundus ja sisu olid algusest lõpuni komplementaarsed.

Etenduse muutis minu jaoks erakordseks näitlejatöö. Tooksin välja Piret Laurimaa, kes kehastas viinalembelist vanaeite. Olen Piret Laurimaad mitmes etenduses näinud ning mulle tundub, et tema amplituud koosneb enamjaolt graatsilistest ja elegantsetest daamidest, kes jäävad silma oma naiselikkusega. See roll oli eelnevale täielik vastand. Vanaeit, keda näitlejanna kehastas, oli küürus, kasimata ja kortsus. Hoolimata kõrgest eest oli vanaemal terane pilk, äkilised žestid ja kiire taip, eriti, kui olukord hõlmas võimalust tulu teenimiseks. Laurimaa pani tegelaskuju elama, suutsin ette kujutada vanaeide mõttemaailma, mõista tema tõekspidamisi ja isegi talle kaasa elada. Vanaeide saatusekaaslaseks oli Kindral, õdede isa, keda mängis Riho Kütsar. Tema tehnikale on mul kaks erinevat vaatenurka. Kindral oli mees, kes samuti pitsi ei sülitanud, suurema osa etendusest oli ta purjus. Kui inimene on purjus, siis üritab ta kõigest väest mõista anda, et ta on kaine. Kohati tundus mulle, et näitleja purjakil olek mõjus veidi võltsina. Teisalt, meenub mulle stseen, kus Kindral oli veidi aega kaine olnud ning selle tähistamiseks pitsi võttis, peale esimest sõõmu oli ta kohe jälle viinauimas, millest võib sel juhul järeldada, et liialdatud joobumise mängimine oli tahtlik.

Sarnaselt Piret Laurimaale jäi mulle silma Maarja Johanna Mägi, kes kehastas noorimat õde Tanjat. Noore näitlejanna rollide hulka kuuluvad tihti naiivsed ja lapsemeelsed tegelaskujud, kes maailma läbi roosade prillide näevad. Esimeses vaatuses tundus tema karakter taaskord

sinna suunda kalduv, ent teise vaatusel algul muutus ta pöördeliselt. Tanjast kujunes üks karmikäelisemaid ja vulgaarsema kõnepruugiga tegelasi. Üleüldse mõjus teose formaat ja tegelaskujude kõneviis üllatava ja veidral moel vabastavana. Tooksin välja ka Ken Rüüteli, kelle tegelaskuju järgi on lavastus nime saanud. Näitleja roll lavastuses oli õdede vend Kolja, kes pidi olude sunnil ning sündmuste kokkulangemise tõttu kehastuma mitmel korral hoopiski õeks, sealt tulebki pealkiri “Neljas õde”. Naisena mõjus Kolja vapustavalt usutavana, temas oli küllaldaselt elegantsi, feminiinsust ning enesekindlust – nagu Hollywoodi filmitähele kohane. Tavaellu tagasi jõudes oli ta aga jälle lükata-tõmmata ja veidi juhm ning mis peamine – sellega täiesti rahul! Näitleja mängis keerukat rolli mängleva kergusega.

Kõikide näitlejate vahel oli läbikumav sünergia, oldi ühel lainel. Nägin vaatajana, et mängiti rõõmuga, mitte vajadusest, vaid tahtest. Olin laval toimuvast nakatatud.

Beckett on kirjutanud, et pole midagi naljakamat õnnetusest. Mulle näib, et tuleb otsida naljakat ka traagilises. See ei tohiks olla keeruline, kuna meile kõigile pakub alati nalja see, kui kellelgi midagi ebaõnnestub. Mis teha, inimloomus on juba selline. Minu näidendeid tuleb mängida mitte nii, nagu palus Tšehhov, vaid vastupidi. Tema palus mängida neid koomiliselt, aga mängiti tõsiselt. Kuid ma palun seda mitte üles märkida, muidu hakatakse rääkima, et ma võrdlen ennast Tšehhoviga, aga see oleks juba häbematus. (Janusz Glowacki)